

Władze PRL przeciw działalności wydawniczej Instytutu Prymasowskiego Ślubów Narodu na Jasnej Górze

Instytut Prymasowski Ślubów Narodu na Jasnej Górze z siedzibą w Częstochowie został powołany przez prymasa Polski Stefana Wyszyńskiego 3 maja 1957 roku. Jego zadaniem była pomoc w przygotowaniach do realizacji Ślubów Jasnogórskich i Wielkiej Nowenny, poprzedzających obchody Tysiąclecia Chrztu Polski¹. Instytut miał prowadzić „biuro w klasztorze OO. Paulinów na Jasnej Górze oraz drukarnię i wydawnictwo pod nazwą „Wydawnictwo Jasna Góra” dla wydawania czasopism, książek i innych druków, związanych z celem Instytutu”². Jego aktywność wydawnicza pozostawała w nurcie ewangelizacji, miała charakter religijny i jednocześnie edukacyjny, adresatami byli młodzi ludzie, ale także różne grupy stanowe przybywające na Jasną Górę w charakterze pielgrzymów, wśród nich znajdziemy między innymi prawników, lekarzy, nauczycieli, pisarzy, pielęgniarki i położne. Wreszcie byli to sami duchowni, dla których wydawnictwa Instytutu miały być przydatne w codziennej pracy.

JAROSŁAW DURKA – dr nauk humanistycznych w zakresie historii, absolwent Uniwersytetu Opolskiego, doradca metodyczny z historii oraz nauczyciel w Zespole Szkół Publicznych nr 1 w Myszkowie i Regionalnym Ośrodku Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Częstochowie. Współredaktor „Zeszytów Myszkowskich”.

¹ J. JEŁOWICKA, *Najazd na Jasną Górę i Instytut Prymasowski w 1958 roku*, „Studia Claromontana” 13 (1993), 312. Z historii Instytutu Prymasowskiego Stefana Kardynała Wyszyńskiego zob. w: <http://www.wyszynskiprym.as.pl/zadania.html>, [03. 03. 2015]. Na temat Tysiąclecia Chrztu zobacz m.in.: A. SZNAJDER, *Jasna Góra*, w: *Milennium czy Tysiąclecie*, red. B. Noszczak, Radom [brw], 133-149.

² Cyt. za: J. JEŁOWICKA, *Najazd na Jasną Górę i Instytut Prymasowski*, „Studia Claromontana” 13 (1993), 312. Por. J. HADRYŚ, *60-lecie Instytutu Świeckiego Pomocnicy Maryi Jasnogórskiej Matki Kościoła*, w: http://www.archpoznan.org.pl/s_erwis/artykuly/2002/1/instytut.html, [04. 03. 2015].

Działalność tego Instytutu w dużej mierze bazowała na doświadczeniach i była głównym dziełem zewnętrznym Instytutu Świeckiego Pomocnic Maryi Jasnogórskiej Matki Kościoła, którego historia rozpoczęła się jeszcze w czasie II wojny światowej. Formacja ta, choć jeszcze nie nosiła tej nazwy, powstała w 1942 roku z inicjatywy Marii Okońskiej³ jako Stowarzyszenie Żeńskiej Młodzieży Katolickiej. Początkowo miała ona zamiar realizować ideę *Miasta Dziewcząt*, polegającą na wychowywaniu młodych kobiet w duchu chrześcijańskim w szkołach, teatrach, kościołach i szpitalach. Dziewczęta uczestniczące w tych działaniach miały pochodzić ze wszystkich środowisk i później krzewić poznane idee w swoim otoczeniu. Pierwsze spotkanie ośmiu kobiet, tzw. *Ósemki*, które zapragnęły realizować tę ideę, odbyło się 26 sierpnia 1942 roku u sióstr Niepokalanek w Szymanowie. Ponieważ były to czasy okupacji, działalność mogła odbywać się tylko w warunkach konspiracyjnych. Od początku szczególnym miejscem dla *Ósemki* było sanktuarium maryjne na Jasnej Górze, uważane za miejsce apostołstwa, patronką była Maryja Królowa Polski, a programem duchowym osiem błogosławieństw⁴. „Dziewczyny nie zakładały rodzin, ale ewangelizowały ludzi żyjąc wśród nich i pracując w różnych zakładach”⁵.

1 listopada 1942 roku w Zakładzie dla Ociemniałych w Laskach koło Warszawy doszło do spotkania członkiń z ks. prof. Stefanem Wyszyńskim, specjalizującym się w katolickiej nauce społecznej. Przybywał on do Lasek pod konspiracyjnym kryptonimem „Ciotka Cecylia”, aby pełnić tam posługę kapłańską. Od 10 sierpnia 1943 roku ks. Wyszyński stał się ojcem duchowym *Ósemki*. Jego opieka polegała między innymi na głoszeniu rekolekcji, wykładów z katolickiej nauki społecznej, rozmów i spowiedzi. W zarządzie wspólnoty znalazły się: Maria Okońska, Maria Wantowska i Janina Michalska, tworząc tzw. *Trio*.

³ *Ustawy Instytutu Świeckiego Pomocnic Maryi Jasnogórskiej, Matki Kościoła*, par. 12, Warszawa 1988, 13-14; M. OKOŃSKA, *Wszystko postawił na Maryję*, Warszawa 2001, 9; J. JELOWICKA, *Pomocnice Matki Kościoła*, „Królowa Apostołów” 11 (1992), 21; J. HADRYŚ, *60-lecie Instytutu Świeckiego Pomocnic Maryi Jasnogórskiej Matki Kościoła*, w: <http://www.archpoznan.org.pl/serwis/artykuly/2002/1/institut.html>, [04. 03. 2015].

⁴ I. ŚWIERDZEWSKA, *Odeszła Maria Okońska*, w: <http://www.idziemy.pl/kosciol/odeszla-maria-okonska/>, [03. 03. 2014]; A.K. ZYSKOWSKA, „*Ósemka*” jak osiem błogosławieństw, „Niedziela” 35 (2012), 16-17; *Nie żyje Maria Okońska. Miała 93 lata*, w: <http://fakty.interia.pl/polska/news-nie-zyje-maria-okonska-miala-93-lata,nId,963902>, [03. 03. 2015]; *Historia*, w: <http://www.institut-wyszynskiego.pl/index.php/pl/historia>, [13. 10. 2014].

⁵ P. KUCHARCZYK, *Stefan porucznik Wyszyński. Wojenne lata Prymasa Tysiąclecia*, w: http://www.opoka.org.pl/biblioteka/T/TH/THO/wyszynski_porucznik.html, [03. 03. 2015].

W czasie powstania warszawskiego członkinie przyszłego instytutu pomagały powstańcom, organizowały wspólne modlitwy, wzywały do nowenny. Po jego upadku, w październiku 1944 roku, znalazły się w Łaskach, a następnie w Częstochowie. Zamieszkały w prywatnym domu przy ul. Św. Rocha i pracowały w kuchni Rady Głównej Opiekuńczej u Sióstr Zmartwychwstańek. 26 sierpnia 1945 roku podczas rekolekcji ks. Stefana Wyszyńskiego złożyły pierwsze przyrzeczenia oddania się na całkowitą służbę Bogu, a od roku akademickiego 1945/1946 podjęły studia wyższe na różnych kierunkach, między innymi na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Już od 1946 roku członkinie *Ósemki* prowadziły letnie i zimowe obozy dla młodzieży maturalnej i akademickiej. W swojej pracy propagowały wartości prorodzinne, podkreślały wagę miłości małżeńskiej⁶.

W 1947 roku, na podstawie konstytucji apostolskiej papieża Piusa XII *Provida Mater Ecclesia*, *Ósemka* przybrała kształt instytutu świeckiego. Dostrzegając potrzebę walki z nasilającą się ateizacją społeczeństwa polskiego przez tworzące się komunistyczne struktury władzy, członkinie *Ósemki* propagowały tę ideę na obozach młodzieżowych.

⁶ I. ŚWIERDZEWSKA, *Odeszła Maria Okońska*, w: <http://www.idziemy.pl/kosciol/odeszla-maria-okonska/>, [03. 03. 2014]; A.K. ZYSKOWSKA, „*Ósemka*” jak osiem błogosławieństw, „*Niedziela*” 35 (2012), 16-17; *Historia*, w: <http://www.institut-wyszynskiego.pl/index.php/pl/historia>, [13. 10. 2014]. Na temat roli Częstochowy w latach 1944-1945 zob. J. PIETRZYKOWSKI, *Cień swastyki nad Jasną Górą. Częstochowa w okresie hitlerowskiej okupacji 1939-1945*, Katowice 1985, 203, 209; M. NEY-KRWAWICZ, *Komenda Główna Armii Krajowej 1939-1945*, Warszawa 1990, 367-386; A.W. GAŁA, *Niepodległościowe podziemie zbrojne Częstochowy i okolic 1944-1956. Okruchy Historii*, Częstochowa 1993, 14; S. RYBICKI, *Pod znakiem lwa i kruka. Fragmenty wspomnień z lat okupacji*, Warszawa 1965, 324-327; J. DURKA, „*Freston*” – brytyjska misja wojskowa SOE w Polsce. *Przygotowania – przebieg – fiasko*, „*Zeszyty Historyczne*” (2007) 161, 97-121. Jeśli chodzi o działalność Rady Głównej Opiekuńczej w tym zakresie zob. INSTYTUT PAMIĘCI NARODOWEJ – KOMISJA ŚCIGANIA ZBRODNI PRZECIWKO NARODOWI POLSKIEMU, Najwyższy Trybunał Narodowy – Proces Józefa Bühlera, sygn. 305, *Sprawozdanie roczne z działalności Rady Głównej Opiekuńczej za czas od 1 IV 1940 do 31 III 1941*, k. 28-31; B. KROLL, *Rada Główna Opiekuńcza 1939-1945*, Warszawa 1985, 77-79, 405; Z. FIJAŁKOWSKI, *Kościół katolicki na ziemiach polskich w latach okupacji hitlerowskiej*, Warszawa 1983, 193-195; J. GAPYS, *Polskie rzymskokatolickie duchowieństwo diecezjalne w Radzie Głównej Opiekuńczej 1939-1945*, Kielce 2010, 53-54, 226; J. DURKA, *Janusz Radziwiłł 1880-1967. Biografia polityczna*, Warszawa 2011, 286-296. Działalność agendy RGO – Polskiego Komitetu Opiekuńczego w Częstochowie opisuje: J. ZWIĄZEK, *Kościół częstochowski w okresie okupacji hitlerowskiej*, w: *Częstochowa. Dzieje miasta i klasztoru Jasnogórskiego*, t. 3: *W czasach Polski odrodzonej i drugiej wojny światowej 1918-1945*, red. R. Szwed, Częstochowa 2006, 501-503.

W konsekwencji w 1948 roku Maria Okońska i Maria Wantowska zostały aresztowane. Jednak po kilku miesiącach zostały uwolnione dzięki interwencji już wtedy biskupa lubelskiego Stefana Wyszyńskiego. Instytut liczył wtedy kilkanaście osób i nie zaniechał prowadzenia obozów letnich. Organizowano je tylko w mniejszych grupach, z zachowaniem większej ostrożności. Jednocześnie rozpoczęto pracę w duchu edukacji religijnej młodzieży w parafiach i w duszpasterstwie akademickim⁷. Odbywało się to w bardzo trudnych warunkach. Władze komunistyczne usuwały religię ze szkół⁸, a 3 lipca 1952 roku funkcjonariusze Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego zrewidowali Pokoje Królewskie na Jasnej Górze, gdzie mieściło się Małe Seminarium, i po opieczętowaniu biblioteki, bez pisemnego poświadczenia skonfiskowali dokumenty⁹. W dniu 5 sierpnia 1952 roku na ręce prymasa Polski Maria Okońska, Maria Wantowska i Janina Michalska złożyły śluby wieczyste¹⁰. Kiedy w 1953 roku władze komunistyczne aresztowały prymasa Wyszyńskiego¹¹, członkinie instytutu organizowały czuwania, adoracje i pielgrzymki w intencji jego uwolnienia. Wtedy też ostatecznie zarzucono próby realizacji idei *Miasta Dziewcząt* i postanowiono działać na rzecz idei *Miasta Bożego (Civitas Dei)*. Kiedy w 1956 roku przewieziono prymasa Wyszyńskiego do Komańczy, Maria Okońska, Janina Michalska i Maria Wantowska spotykały się z uwięzionym. W tym roku w porozumieniu z przeorem klasztoru na Jasnej Górze o. Jerzym Tomzińskim powstała *Ustawa wspólnoty* i nadano jej nazwę *Instytut Pomocnic Maryi Jasno-*

⁷ *Historia*, w: <http://www.instytut-wyszynskiego.pl/index.php/pl/historia>, [13. 10. 2014].

⁸ A. DUDEK – R. GRYZ, *Komuniści i Kościół w Polsce (1945-1989)*, Kraków 2006, 75.

⁹ ARCHIWUM OJCÓW PAULINÓW NA JASNEJ GÓRZE (AJG), sygn. 3896, M. KRÓLIK, *Postawa władz Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej wobec paulinów 1948-1984 (Odpowiedź na Ankietę Sekretariatu Episkopatu Polski)*, Częstochowa – Jasna Góra 5 VII 1985, k. 1-2; D. THIRIET, *Marks czy Maryja? Komuniści i Jasna Góra w apogeum stalinizmu (1950-1956)*, Warszawa 2002, 209-210; J. DURKA, *Patriotyzm na kartach Kronik Klasztoru Jasnogórskiego z okresu Polski Ludowej*, „Język. Religia. Tożsamość” 5 (2011), 63-80; J. DURKA, „*Taka wolność gorsza od niewoli...*”. *Rzeczywistość Polski Ludowej w świetle kilkunastu zapisów w Kronikach Klasztoru Jasnogórskiego z lat 1945–1958*, w: *Człowiek. Wiara. Kultura. W poszukiwaniu prawdy. Chrześcijańska Europa między wiarą a polityką*, t. 2, red. A. Szyndler, Częstochowa 2010, 145-155; J. ZBUDNIEWEK, *Jasna Góra w latach 1945-1956*, w: *Częstochowa. Dzieje miasta i Klasztoru Jasnogórskiego*, t. 4: *Dzieje miasta i klasztoru po 1945 roku*, red. K. Kersten, Częstochowa 2007, 156-157.

¹⁰ *Historia*, w: <http://www.instytut-wyszynskiego.pl/index.php/pl/historia>, [13. 10. 2014].

¹¹ Szerzej na ten temat: W.J. WYSOCKI, *Osaczenie Prymasa, Kardynał Stefan Wyszyński jako „podopieczny” aparatu bezpieczeństwa w latach 1953-1956*, Warszawa 2002.

*górskiej*¹². W dniu 26 sierpnia 1956 roku z murów Jasnej Góry biskup Michał Klepacz odczytał Jasnogórskie Śluby Narodu, przygotowane przez prymasa Wyszyńskiego w Komańczy. Maria Okońska wspominała: „W czasie od maja do sierpnia 1956 r. tekst Ślubów był przepisywany przez siostry klauzurowe i nasz Instytut. Osoby przepisujące zostały zobowiązane do tajemnicy pod przysięgą. Rano 26 sierpnia tekst Ślubów – w tysiącach egzemplarzy – został rozdany pielgrzymom, których było ok. półtora miliona”¹³.

W ślad za tym powstały też pierwsze plany zorganizowania na Jasnej Górze wydawnictwa – projekt taki pojawił się podczas spotkania o. Jerzego Tomzińskiego (udało mu się przedostać się do Komańczy bez przepustki i omijając strażę) z prymasem. W październiku, na fali przemian politycznych w kraju, uwolniono prymasa, który rozpoczął przygotowania do obchodów Tysiąclecia Chrztu Polski¹⁴.

W dniu 28 grudnia przeor Jasnej Góry o. Jerzy Tomziński skierował pismo do Centralnego Urzędu Wydawniczego Warszawie, w którym czytamy: „Klasztor OO. Paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie posiadał przez kilka wieków własną drukarnię i wydawnictwa, które zostały zlikwidowane w okresie przemocy i bezprawia. Wydawnictwa te służyły religijnym potrzebom wielotysięcznych rzesz pielgrzymich, jakie od kilkuset lat rokrocznie ciągną na Jasną Górę ze wszystkich stron kraju i z zagranicy. Mając na uwadze te potrzeby pragniemy obecnie wznowić naszą drukarnię i wydawnictwa. Zgłaszamy więc, zgodnie z obowiązującymi przepisami państwowymi w tej sprawie wnioszek i prosimy o potwierdzenie go, abyśmy mogli z początkiem roku 1957 przystąpić do pracy. Zawiadamiamy jednocześnie, że maszyny drukarskie zamierzamy sprowadzić przez Bank PKO z zagranicy za dewizy, zadeklarowane przez Polonię, której delegacji podczas pobytu na Jasnej Górze w sierpniu br. zaofiarowali klasztorowi wszelką pomoc materialną w tym względzie. Wznowione wydawnictwa, których uruchomienie

¹² *Historia*, w: <http://www.instytut-wyszynskiego.pl/index.php/pl/historia>, [13. 10. 2014]; INSTYTUT PAMIĘCI NARODOWEJ – ODDZIAŁ W KATOWICACH (IPN Ka), sygn. 221/27, t. 2, Notatka informacyjna z wyników dotychczasowego śledztwa w sprawie Instytutu Prymasowskiego na Jasnej Górze w Częstochowie z 17 września 1958 r., k. 60.

¹³ M. OKOŃSKA, *Jak powstały Jasnogórskie Śluby Narodu*, „Niedziela” 49 (2006) 19, 10.

¹⁴ IPN Ka, sygn. 221/27, t. 2, Notatka informacyjna z wyników dotychczasowego śledztwa w sprawie Instytutu Prymasowskiego na Jasnej Górze w Częstochowie z 17 września 1958 r., k. 59; *Historia*, w: <http://www.instytut-wyszynskiego.pl/index.php/pl/historia>, [13. 10. 2014].

nie uszczupli rezerw państwowych, ale je zwiększy, służyć będą pracy nad podnoszeniem moralności społecznej w Polsce Ludowej”¹⁵.

W 1957 roku rozpoczęła się Wielka Nowenna. W diecezjach i parafiach organizowano wędrowkę Obrazu Matki Bożej Częstochowskiej. Prymas Wyszyński powołał Komisję Maryjną Episkopatu (w składzie: biskup Zdzisław Goliński, biskup Antoni Pawłowski, ks. prałat Stefan Piotrowski, ks. kanonik Jan Czerniak, ks. dr Bronisław Dąbrowski, ks. redaktor Kazimierz Majdański, ks. dyrektor Antoni Kitliński, o. Paweł Kosiak, o. przeor Korneliusz Jemioł) i Instytut Prymasowski Ślubów Narodu na Jasnej Górze. Celem miała być realizacja Jasnogórskich Ślubów Narodu. Komisja patronowała Instytutowi, który przygotowywał i wydawał teksty, ulotki, afisze, propagujące hasła kolejnych lat Wielkiej Nowenny. Organem wykonawczym było Kolegium Ogólne w składzie: biskup Zdzisław Goliński, o. Paweł Kosiak, ks. redaktor Kazimierz Majdański, ks. Franciszek Blachnicki, Bohdan Skąpski – redaktor techniczny, Maria Okońska – redaktor stylistyki i Mirosława Hankiewicz¹⁶.

W kolejnych latach Wielkiej Nowenny¹⁷ zakres zadań członkiń *Ósemki* zwiększał się. Powstał przecież nowy Instytut. Pracowały na Jasnej Górze, wygłaszały prelekcje, wspierały duszpasterstwa materiałami przepisywanymi na maszynie, organizowały pielgrzymki zawodowe i stanowe, a szczególnie Warszawską Pielgrzymkę Pieszą. Propagowały ideę Nawiedzenia Obrazu Matki Bożej. Kiedy ze szkół usuwano kapłanów i siostry zakonne, to członkinie instytutu zgłaszały się jako osoby świeckie i prowadziły katechizację. Ceną było nawet przerwanie studiów lub rezygnacja z dotychczasowej pracy zawodowej¹⁸. Jednym z głównych działań, jakie starano się rozwijać, było zorganizowanie wydawnictwa z prawdziwego zdarzenia. Dotychczasowa praca, polegająca na przepisywaniu tekstów na maszynie, była czasochłonna i mało efektywna. Czasami korzystano z powielaczy w Lublinie i z zarejestrowanego w Urzędzie Kontroli Prasy i Publikacji i Widowisk powielacza w klasztorze paulinów na Jasnej Górze marki „GH-regent”, obsługi-

¹⁵ IPN Ka, sygn. 221/27, t. 2, Pismo przeora Jasnej Góry o. Jerzego Tomzińskiego do Centralnego Urzędu Wydawniczego w Warszawie z 28 grudnia 1956 r., k. 310.

¹⁶ Tamże, Notatka informacyjna z wyników dotychczasowego śledztwa w sprawie Instytutu Prymasowskiego na Jasnej Górze w Częstochowie z 17 września 1958 r., k. 59; *Historia*, w: <http://www.instytut-wyszynskiego.pl/index.php/pl/historia>, [13. 10. 2014].

¹⁷ Odprawiano ją przez dziewięć kolejnych lat – od 1957 do 1966 roku.

¹⁸ *Historia*, w: <http://www.instytut-wyszynskiego.pl/index.php/pl/historia>, [13. 10. 2014].

wanego przez brata Juliana – Jana Cieślińskiego¹⁹. Potrzebę stworzenia takiego wydawnictwa głosił prymas Wyszyński 3 maja 1957 roku, w święto Królowej Polski, wśród przedstawicieli Polonii zagranicznej (do Częstochowy przybyła wówczas grupa osiemdziesięciu osób) mówił o miłości Starej Ojczyzny i o potrzebie jej wsparcia moralnego i materialnego²⁰. Wydawnictwo miało szerzyć wiarę i wartości patriotyczne. Wyraźnie chciano wykorzystać falę październikowej „odwilży politycznej” w Polsce. Przeor Jasnej Góry myślał nawet o założeniu w klasztorze drukarni i o wydawnictwie czasopisma religijnego. Ideę tę oczywiście wspierał prymas Wyszyński. Polonię amerykańską proszono o pomoc finansową, która wystarczyłaby na zakup choćby małego kompletu maszyn drukarskich z zagranicy²¹.

Początkowo polskie władze wydały zgodę. Rozpoczęto działalność wydawniczą przy użyciu dwóch nowych powielaczy elektrycznych „Gestetner” (najpierw znajdował się w Filii Instytutu w Warszawie, a później w Częstochowie) i „Rota-Print” (zainstalowanego w garażu Filii Instytutu w Warszawie). Ponadto zamawiano usługi w Spółdzielni Pracy Usług Administracyjno-Biurowych w Lublinie, Ośrodku Katechetycznym w Katowicach, Zakładach Wklęsło-Intrologatorskich RSW Prasa w Warszawie, Zakładzie Z. Zębowicza w Warszawie, Intrologatorni B. Bogusz w Rembertowie, Drukarni i Księgarni św. Wojciecha w Poznaniu. Papier, którego oczywiście brakowało, pozyskiwano z różnych wydawnictw i drukarni, często oficjalnie w formie „wypożyczenia”²².

W Sprawozdaniu z działalności Biura Instytutu Prymasowskiego Ślubów Narodu na Jasnej Górze przedstawiono dynamikę, z jaką nowa instytucja się rozwijała: „Przez pierwsze dwa lata istnienia Instytutu prace wykonywane były w jednym z Pokoi Królewskich, gdzie składano teksty, przyjmowano interesantów, załatwiano korespondencję, pisano na maszynie, i gdzie odbywały się spotkania członków Insty-

¹⁹ PN Ka, sygn. 221/27, t. 2, Notatka informacyjna z wyników dotychczasowego śledztwa w sprawie Instytutu Prymasowskiego na Jasnej Górze w Częstochowie z 17 września 1958 r., k. 61.

²⁰ AJG, sygn. 3076, Kronika Klasztoru Jasnogórskiego od 1 stycznia 1957 r. do 31 grudnia 1964 r., k. 22-24, [zapis z 3 maja 1957 r.].

²¹ Tamże, k. 21 [zapis z 1 maja 1957 r.].

²² IPN Ka, sygn. 221/27, t. 2, Pismo Prokuratora Wojewódzkiego w Katowicach do Departamentu II Prokuratury Generalnej PRL w Warszawie z 16 września 1958 r., k. 91; tamże, Postanowienie o rewizji w Spółdzielni Pracy Usług Administracyjno-Biurowych w Lublinie z 6 września 1958 r., k. 324.

tutu. Sprzedaż tekstów odbywała się również przy furcie klasztornej. Ponieważ w końcu 1956 r. praca zaczęła się b.[ardzo – J.D.] rozwijać i nie można było pomieścić tekstów w jednym pokoju – a także wynikała konieczność oddzielnego pomieszczenia do załatwiania spraw z interesantami OO. Paulini przeznaczyli pokój na biuro. Początkowo w biurze pracowała jedna osoba. Od stycznia 1957 r. wyłoniła się możliwość powielania tekstów na powielaczach państwowych – co było wielkim przełomem w pracy Instytutu. Z maszyn przerzucono się całkowicie na powielacze. W związku z tym wyłoniła się konieczność nowych pomieszczeń na teksty. Trzeba było zatrudnić nowych pracowników do magazynu²³.

Kolegium Redakcyjne stanowili: o. Paweł Kosiak, ks. Franciszek Blachnicki, Maria Okońska, Bohdan Skąpski, Janina Kuszell i Janina Michalska. Za poprawność teologiczną tekstów odpowiadał o. Paweł Kosiak (jego ocenie nie podlegały teksty prymasa Wyszyńskiego i biskupów), za stronę moralno-prawną ks. prałat Stefan Piotrowski, za stronę polityczną ks. prałat Majdański, za stronę katechetyczną i zagadnienie trzeźwości ks. Franciszek Blachnicki, do Janiny Michalskiej należała tematyka kobieca, a korektę stylistyczną robiła Maria Okońska. Mirosława Hankiewicz protokołowała spotkania redakcyjne i kierowała Filią w Warszawie²⁴. Przesłuchiwana później Janina Kuszell zeznawała między innymi:

„Na kolegiach rozpatrywano, w jaki sposób zrealizować Śluby Jasnogórskie. Rozważano, jakie teksty przeznaczyć do rozpowszechniania wśród pielgrzymek. Wydaje mi się, że byłam na kolegium, na którym ustalono, jakie teksty rozprowadzone będą dla pielgrzymki akademi-

²³ Tamże, Fotokopia sprawozdania z działalności Biura Instytutu Prymasowskiego Ślubów Narodu na Jasnej Górze [brak daty], k. 362/5.

²⁴ W Biurze Instytutu pracowali: Maria Okońska, Róża Siemińska, Janina Kuszell, Teresa Romanowska, Eufemia Cichocka, Janina Michalska, Helena Zakrzewska, Zofia Wiśniewska, Jadwiga Jełowicka (archiwum), Wanda Meyer (prelegentka), Irena Darremniak (kierownik biura), Krystyna Szajer (maszynistka), Józefa Skarżyńska, Barbara Kamińska, Wacława Czeczeli, Mirosława Fronczyk, Jerzy Krawczyk, Krystyna Komejko, Jadwiga Mazur, Jan Bilecki i Mirosława Plaskach. Z kolei w Filii Instytutu w Warszawie: Mirosława Hankiewicz, Barbara Wanat, Benedykt Tofin, Janina Nowosielska, Teresa Romanowska i Barbara Kamińska. Zob. IPN Ka, sygn. 221/27, t. 2, Notatka informacyjna z wyników dotychczasowego śledztwa w sprawie Instytutu Prymasowskiego na Jasnej Górze w Częstochowie z 17 września 1958 r., k. 61-67; tamże, Pismo Prokuratora Wojewódzkiego w Katowicach do Departamentu II Prokuratury Generalnej PRL w Warszawie z 16 września 1958 r., k. 91.

ków i postanowiono, że rozdawane będą bez przyjmowania ofiar. Byłam obecna na posiedzeniu kolegium, na którym zdecydowano odbicie tekstu ulotki pt. „Mamo pozwól mi żyć” z Przewodnika Katolickiego. Ten sam tekst drukowany w Ateneum Kapłańskim. Na posiedzeniu odczytano oba teksty i po dyskusji wydaje mi się, że ksiądz Biskup [Goliński – J.D.] zdecydował przyjąć tekst z Przewodnika”²⁵.

Działalność wydawnicza Instytutu często była podporządkowana konkretnym wydarzeniom. Kiedy 2 grudnia odbył się na Jasnej Górze Zjazd Lekarzy Polskich, rozprowadzono wśród przybyłych po 2000 egzemplarzy przemówień prymasa Wyszyńskiego i biskupa Golińskiego. Z kolei na 16 grudnia przygotowano drukiem materiały na Zjazd Referentek Maryjnych, były to teczki zawierające teksty poszczególnych wystąpień o odpowiednio dobranej tematyce, np. o. Jerzego Tomzińskiego „Rola Jasnej Góry. Referenci maryjni i duszpasterstwo stanowe w przygotowaniu do Millenium”. 19 maja 1957 roku podczas Zjazdu Młodzieży Akademickiej rozprowadzono teksty Ślubów Jasnogórskich Narodu i także odpowiednie materiały. Podobnie stało się 16 czerwca podczas Pielgrzymki Pielęgniarek i Położnych. Rozesłano też do duchowieństwa 200 egzemplarzy apelu „Każdy kapłan pracuje nad wprowadzeniem w życie Ślubów Jasnogórskich”. Od stycznia do kwietnia 1957 roku za pośrednictwem kurii diecezjalnych rozprowadzono komentarze prymasa Stefana Wyszyńskiego do Ślubów Narodów, czyniono to co miesiąc, zgodnie z aktualnym hasłem miesięcznym, a przed 5 maja tego roku rozpowszechniono drukiem 2000 egzemplarzy kazania związane z odnowieniem Ślubów Narodu w parafiach²⁶. W 1957 roku starano się także publikować karty z życzeniami na Boże Narodzenie z symboliką religijną. Jednak Główny Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk wycofał stosowne zezwolenie bez podania wyraźnej przyczyny. Jednocześnie zaobserwowano pojawienie się w sprzedaży dużej ilości kartek świątecznych bez symboliki religijnej. Instytut jednoznacznie ocenił tego typu postępowanie instytucji państwowej jako przejaw dyskryminacji religijnej i dał temu wyraz w piśmie do Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk, jednocześnie kierując kopie do Urzędu Rady Państwa, Kancelarii Marszałka Sejmu PRL, Urzędu Rady

²⁵ IPN Ka, sygn. 221/27, t. 2, Protokół przesłuchania świadka Janiny Kuszell z 18 września 1958 r., k. 95-96.

²⁶ Tamże, Fotokopia Materiału do Sprawozdania z działalności Instytutu Prymasowskiego Ślubów Narodu na Jasnej Górze za rok 1956-1957 [brak daty], k. 362/9-10.

Ministrów, Ministerstwa Sprawiedliwości i Najwyższej Izby Kontroli²⁷. Instytut mógł liczyć na wsparcie ze strony kurii. Przykładem jest informacja od biskupa wrocławskiego Bolesława Kominka o uzyskanej koncesji na otwarcie Księgarni Archidiecezjalnej we Wrocławiu. W piśmie do Instytutu biskup prosił o przysłanie najbardziej aktualnych wydawnictw²⁸. Ponieważ jednak tekstów powielanych nie wolno było rozprowadzać w księgarniach, biskupowi odmówiono pomocy²⁹.

Według danych Prokuratury Wojewódzkiej w Katowicach w 1957 roku rozpowszechniono 492 847 egzemplarzy różnych tytułów³⁰. Kolportaż tytułów powielanych przez Instytut odbywał się w kiosku przy Klasztorze Jasnogórskim (w stałym ośrodku katechetycznym), w ustawianych doraźnie na terenie klasztoru punktach sprzedaży – zwłaszcza w okresie nasilenia ruchu pielgrzymkowego (punkty te były obsługiwane przez pracowników Instytutu), za pośrednictwem 906 księży stałych abonentów (abonentami były też 24 kurie), za pośrednictwem osób świeckich zaangażowanych w działalność Instytutu (szczególnie lekarzy, nauczycieli, pielęgniarek i położnych)³¹. Działalność ta została przerwana. 13 maja 1958 roku około godziny 14.00 podjęto próbę zatrzymania pracującej w Instytucie Janiny Kuszell. Trzej mężczyźni podający się za pracowników prokuratury początkowo chcieli rozmawiać z kierownikiem Instytutu, a kiedy okazało się, że spotkanie z prymasem Wyszyńskim nie jest możliwe, podobnie jak z biskupem Golińskim, do mężczyzn dołączyli inni, będący funkcjonariuszami MO w cywilu. Zażądali umożliwienia przeprowadzenia im rewizji Instytutu. Kiedy Janina Kuszell odmówiła, jeden z nich przedstawił się jako wiceprokurator z Katowic, stwierdził, że jest aresztowana, a funkcjonariusze w brutalny sposób zaczęli siłą wciągać ją do auta. Jednak przejeżdżający ojcowie paulini natychmiast stanęli w jej obronie, a zebrani wierni zaczęli krzyczeć. To wszystko spowodowało, że napastnicy odstąpili od

²⁷ Tamże, Fotokopia Pisma Instytutu Prymasowskiego Ślubów Narodu na Jasnej Górze do Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk w Warszawie [brak daty], k. 362/16-17.

²⁸ Tamże, Fotokopia pisma biskupa wrocławskiego Bolesława Kominka do Instytutu Prymasowskiego Ślubów Narodu na Jasnej Górze z 26 marca 1958 r., k. 362/19.

²⁹ Tamże, Fotokopia pisma Instytutu Prymasowskiego Ślubów Narodu na Jasnej Górze do biskupa wrocławskiego Bolesława Kominka z 20 maja 1958 r., k. 362/26.

³⁰ Tamże, Notatka informacyjna z wyników dotychczasowego śledztwa w sprawie Instytutu Prymasowskiego na Jasnej Górze w Częstochowie z 17 września 1958 r., k. 65.

³¹ Tamże, Notatka informacyjna z wyników dotychczasowego śledztwa w sprawie Instytutu Prymasowskiego na Jasnej Górze w Częstochowie z 17 września 1958 r., k. 69.

zatrzymania kobiety. Mężczyźni twierdzili, że mają prawo zatrzymać nawet Wyszyńskiego, że Instytut posiada nielegalne druki i powielacze. W końcu jednak, po rozmowie z przeorem Jasnej Góry, odstąpili i opuścili teren klasztoru³².

Tego samego dnia Wojewódzki Urząd Kontroli Prasy Publikacji i Widowisk w Katowicach doniósł do Prokuratury Powiatowej w Częstochowie, że w Klasztorze Jasnogórskim powielane są bez zezwolenia broszury. Jako przykład podano tytuły: *Konferencje dla prawników – katolików, Oto ja służebnica pańska, Przyrzekamy wierność Kościołowi i jego pasterzom, Mamo pozwól mi żyć*, a także kartę uczestnictwa w pielgrzymce pielęgniarek i położnych w kwietniu 1958 roku. Stwierdzono, że narusza to zapisy dekretu o utworzeniu Głównego Urzędu Kontroli Prasy Publikacji i Widowisk w Warszawie i przepisy o kontroli tekstów powielanych (powołano się na Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 22 kwietnia 1952 roku w sprawie rejestracji niektórych zakładów wytwarzających druki i ilustracje oraz kontroli niektórych publikacji, ogłoszonego w *Dzienniku Ustaw* nr 19 z dnia 26 kwietnia 1952 roku). Ponadto stwierdzono, że na terenie klasztoru znajdują się nielegalnie trzy aparaty do powielania. W związku z tym: „W świetle powyższego prosimy o zarządzenie rewizji i zabezpieczenie zarówno nierejestrowanych aparatów do powielania, jak również wszystkich nielegalnie powielanych i wydanych tekstów”³³.

Już 19 maja 1958 roku pracownicy Instytutu informowali Komisję Episkopatu Polski do Spraw Wydawnictw Katolickich, że nie mogą przedstawić planu wydawniczego na 1959 rok, gdyż nie uzyskali koncesji na wydawnictwo³⁴.

Akcję władz przeprowadzono 21 lipca 1958 roku, zrewidowano i skonfiskowano mienie przyklasztornego wydawnictwa. Według relacji klasztornego kronikarza około godziny czternastej do Instytutu Prymasowskiego Ślubów Narodu wtargnęli urzędnicy prokuratury wojewódzkiej i funkcjonariusze Milicji Obywatelskiej (20 osób, na czele

³² Tamże, Fotokopia oświadczenia Janiny Kuszell z 13 maja 1958 r., k. 362/28-29.

³³ Tamże, Pismo Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy Publikacji i Widowisk w Katowicach do Prokuratury Powiatowej w Częstochowie z 13 maja 1958 r., k. 139.

³⁴ Tamże, Fotokopia pisma Komisji Episkopatu Polski do Spraw Wydawnictw Katolickich w Gdańsku-Oliwie do Instytutu Prymasowskiego Ślubów Narodu na Jasnej Górze z 2 maja 1958 r., k. 362/20; tamże, Fotokopia pisma Instytutu Prymasowskiego Ślubów Narodu na Jasnej Górze do Komisji Episkopatu Polski do Spraw Wydawnictw Katolickich w Gdańsku-Oliwie z 19 maja 1958 r., k. 362/21.

z prokuratorem Janem Boboniem). Rozpoczęli rewizję. Natomiast około godziny dwudziestej, czyli już w nocy, bez uzgodnienia z władzami klasztornymi, milicjanci wyłamali bramy i wtargnęli siłą na dziedziniec wewnętrzny. Na dziedzińcu byli zebrani modlący się pielgrzymi, których funkcjonariusze MO potraktowali w sposób bardzo brutalny: bili po głowach pałkami, szarpali za włosy i kopali, nie zwracając uwagi na to, czy mają do czynienia z mężczyznami czy kobietami. Podobnie potraktowano zakonników, księży i pracowników klasztornych. Biciu towarzyszyło wyśmiewanie się i szydzenie z uczuć i praktyk religijnych³⁵.

Na długiej liście skonfiskowanych wydawnictw znajdowały się między innymi broszury: *Pamiętnik Narzeczonych* (13 egzemplarzy), *Wypełniamy Jasnogórskie Śluby Narodu* (6481 egzemplarzy), *Problem Kobiety w Przemówieniach Papieskich* (5 egzemplarzy), *Pogadanki religijne dla dzieci* (13 egzemplarzy), *Nie pozwolimy znieważać naszych świętości* (1281 egzemplarzy), *Królowa Polski u akademików* (28 egzemplarzy), *Jasnogórskie Śluby Narodu* (2829 egzemplarzy), *Dobrowolna niewola z miłości* (1015 egzemplarzy), *Konferencja dla prawników – katolików* (1710 egzemplarzy), *Konferencja Prymasa Polski do młodzieży akademickiej* (4008 egzemplarzy), *Musimy uwierzyć w ojcostwo Boże* (254 egzemplarze), *Droga krzyżowa dla nauczycieli* (540 egzemplarzy), *Dlaczego wierność Kościołowi* (94 egzemplarze), *Przyrzekamy wierność Kościołowi i jego pasterzom* (3618 egzemplarzy), *Udział polskich kobiet w szerzeniu ewangelii Chrystusowej* (20 egzemplarzy), *List pasterski Księdza Prymasa do polskiej młodzieży katolickiej* (3160 egzemplarzy), *Przemówienie J.E. ks. biskupa Zdzisława Golińskiego do pielgrzymki lekarzy polskich* (306 egzemplarzy), *Adoracje młodzieży na odnowienie ślubów narodu* (40 egzemplarzy), *Przyrzekamy stoczyć bój z naszymi wadami narodowymi* (3600 egzemplarzy), *Przyrzekamy bronić godności kobiety* (12 640 egzemplarzy), *Zadania kobiety katolickiej w Polsce dzisiejszej* (400 egzemplarzy). Ponadto przejęto komentarz: *W obronie nienarodzonych dzieci* (3510 egzemplarzy), ulotki: *Wobec Słowa Bożego* (7129 egzemplarzy), *Droga krzyżowa dla prawników*

³⁵ AJG, sygn. 3076, Kronika Klasztoru Jasnogórskiego od 1 stycznia 1957 r. do 31 grudnia 1964 r., k. 103-104, [zapis z 21 lipca 1958 r.]; AJG, sygn. 4347, Proces sądowy po napadzie na Jasną Górę 21.07.1958 r., k. 8 [Pismo biskupa częstochowskiego Zdzisława Golińskiego do Prymasa Polski Stefana Wyszyńskiego z 22 VII 1958 r.]; J. JELOWICKA, *Najazd na Jasną Górę i Instytut Prymasowski*, 311-344; J. ŻARYN, *Ruch pielgrzymkowy na Jasną Górę*, w: Częstochowa. *Dzieje miasta i Klasztoru Jasnogórskiego*, t. 4, 285-286.

(2470 egzemplarzy), *Królowa Jadwiga* (32 egzemplarze), książeczki: *Droga Krzyżowa* (380 egzemplarzy), *Cuda i łaski* (131 egzemplarzy), *Matka Boska Częstochowska Królowa Polski* (145 egzemplarzy), komplety materiałów: *Kazania J.E. Prymasa Kardynała Wyszyńskiego do pielgrzymki lekarzy* (1 egzemplarz), *Przyrzekamy stoczyć bój z naszymi wadami narodowymi* (50 egzemplarzy), *Hetman koronny Królowej Polski* (28 egzemplarzy), *Szkice konspektów katechez* (7 egzemplarzy), *Wychowanie do życia* (1 egzemplarz), *Matka a wychowanie religijne dziecka* (1 egzemplarz), *Ojciec a religijne wychowanie dzieci* (1 egzemplarz), *Młodzieniec i panna a rodzina* (1 egzemplarz), a także pojedyncze skrypty i skoroszyty, konspekty rekolekcji, komplety kazań. Skonfiskowano jeszcze pieczętki, afisze, papier z nadrukiem, maszynę do pisania marki „Continental” i maszynę do pisania z długim wałkiem marki „Mercedes”, 15 taśm magnetofonowych i 1110 zł gotówką. Łącznie lista obejmowała 743 pozycje zarekwirowane, było to 561 336 egzemplarzy. Wyliczono 122 tytuły, z tego 22 tytuły legalne – 255 000 egzemplarzy i 108 tytułów nielegalnych – 336 249 egzemplarzy³⁶. Przy czym owa „nielegalność” miała być pretekstem do oskarżeń będących konsekwencją najścia. Faktycznie tytuły te wydrukowano legalnie³⁷. Dokumentację dotyczącą zajętych wydawnictw, za zgodą prokuratury, zastępca naczelnika Wydziału Śledczego Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej w Katowicach rozesłał do Prokuratury Generalnej w Warszawie (1 komplet), Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Warszawie (11 kompletów), Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Katowicach (3 komplety) i zastępcy komendanta Służby Bezpieczeństwa w Katowicach (12 kompletów)³⁸. To

³⁶ IPN Ka, sygn. 221/27, t. 2, Wykaz przedmiotów zakwestionowanych w Instytucie Prymasowskim w Częstochowie w czasie przeprowadzonej rewizji. Załącznik do pisma Prokuratury Wojewódzkiej w Katowicach do przeora Klasztoru OO. Paulinów w Częstochowie z 22 sierpnia 1958 r., k. 1-40; tamże, Notatka informacyjna z wyników dotychczasowego śledztwa w sprawie Instytutu Prymasowskiego na Jasnej Górze w Częstochowie z 17 września 1958 r., k. 58.

³⁷ *List Prokuratury Generalnej do Sekretarza Episkopatu bp. Z. Choromańskiego w sprawie cenzury powielaczy wydawnictw kościelnych z 4 października 1958 r.*, w: P. RAINA, *Kościół katolicki a państwo w świetle dokumentów 1945-1989, tom 1: lata 1945-1959*, Poznań 1994, 651; *List Sekretarza Episkopatu bp. Z. Choromańskiego do prokuratora T. Majewskiego w sprawie cenzury powielaczy wydawnictw kościelnych i ich konfiskat*, w: P. RAINA, *Kościół katolicki a państwo w świetle dokumentów*, 651-652; J. ŻARYN, *Ruch pielgrzymkowy na Jasną Górę*, 285.

³⁸ IPN Ka, sygn. 221/27, t. 2, Notatka służbowa zastępcy naczelnika Wydziału Śled-

świadczy o tym, jak duże znaczenie miała przeprowadzona akcja dla władz komunistycznych i jak ważna była politycznie. Postanowiono wykorzystać ją propagandowo i 13 sierpnia 1958 roku w „Życiu Warszawy” opublikowano wywiad z rzecznikiem Generalnej Prokuratury w sprawie interwencji władz prokuratorskich w Częstochowie, w którym tłumaczono zajścia na Jasnej Górze i jednocześnie oskarżano Kościół o łamanie prawa, a także rozpowszechnianie fałszywego obrazu przebiegu zdarzeń w dniu 21 lipca³⁹.

Instytut oskarżono o wydawanie nielegalnych publikacji, a ponadto wiceprokurator Wiesław Hubert w aktach sprawy doszukał się uszczuplenia należności podatkowych i ubezpieczeniowych, polegający na wykazywaniu zarobków zatrudnionych pracowników w kwotach niższych od faktycznie im wypłacanych⁴⁰. W piśmie prokuratury do Komendy Wojewódzkiej MO w Katowicach czytamy: „Z zebranych w śledztwie materiałów wynika, że Instytut Prymasowski prowadził szeroko rozwiniętą działalność wydawniczą, która obejmowała zarówno wydawnictwa legalne, na które uzyskano zezwolenia Urzędu Kontroli Prasy, jak i nielegalne, drukowane i powielane bez zezwolenia tego urzędu. Dla realizacji tak szeroko zakrojonej akcji wydawniczej Instytut posługiwał się urządzeniami, na których zakup i eksploatację nie posiadał zezwolenia, jak również materiałami jak papier, matryce itp. nabywanymi w sposób nielegalny, poza oficjalnymi przydziałami z Min. Kultury i Sztuki. Z wstępnej analizy materiałów śledztwa wynika, że treść broszur wydawanych z pominięciem cenzury Urzędu Kontroli Prasy wychodzi daleko poza zagadnienia dotyczące wiary i religii i dotyczy zagadnień polityczno-ustrojowych, a ponadto sprzeczna jest z założeniami i porządkiem prawnym PRL”⁴¹.

Skonfiskowany materiał został skontrolowany przez urzędników Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk w Warszawie, którzy wydali orzeczenie, że wydawnictwa Instytutu Prymasowskiego były przeznaczone dla młodzieży, zwłaszcza akademickiej, dla kobiet

czego Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej w Katowicach z 14 sierpnia 1958 r., k. 88.

³⁹ Tamże, Wywiad z rzecznikiem Generalnej Prokuratury w sprawie interwencji władz prokuratorskich w Częstochowie, „Życie Warszawy” z 13 sierpnia 1958 r., k. 352/1.

⁴⁰ Tamże, Postanowienie Prokuratury Wojewódzkiej w Katowicach z 26 sierpnia 1958 r., k. 41.

⁴¹ Tamże, Pismo Prokuratury Wojewódzkiej w Katowicach do Wydziału Śledczego Komendy Wojewódzkiej MO w Katowicach z 30 sierpnia 1958 r., k. 42.

i dziewcząt, dla nauczycieli, dla pielgrzymów (także grup stanowych jak np. prawnicy i pisarze), dla lekarzy (zwłaszcza o tematyce przerywania ciąży, zagadnienie opieki lekarskiej). Stwierdzono, że tylko pozornie dotyczyły zagadnień religijnych i roli Kościoła katolickiego w społeczeństwie. W rzeczywistości, według urzędników Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk, treść publikacji poruszała zagadnienia polityczno-ustrojowe i pozostawała w sprzeczności z prawem, gdyż podrywała autorytet władzy państwowej, podważała zasady ustrojowe państwa, stwarzała antagonizmy wyznaniowe, nakłaniała do działalności opozycyjnej wobec władz państwowych, a ogólnie wywoływała nastrój niepokoju w społeczeństwie. Ponadto zarzucano, że propagowane treści przypisywały państwu działalność sprzeczną z założeniami sprawiedliwości społecznej, w sposób nieprawdziwy oceniają sytuację ekonomiczną Polski, sugerują niemoralną funkcję wychowawczą państwa, sugerują prześladowanie Kościoła przez instytucje państwowe, atakują Związek Radziecki⁴².

Postawiono trzy zarzuty Bohdanowi Skąpskiemu, redaktorowi technicznemu i kierownikowi filii w Warszawie. Pierwszy dotyczył sporządzania i rozpowszechniania wykonywanych na powielaczach druków zawierających treści fałszywe i „mogące wyrządzić istotną szkodę interesom Państwa Polskiego”. Drugi, że wbrew przepisom nabywał w masowych ilościach papier w celu nielegalnego powielania. Trzeci, że sporządzał i rozpowszechniał druki, broszury i ulotki z pominięciem Urzędu Kontroli Prasy Publikacji i Widowisk⁴³. Aresztowano jego⁴⁴ oraz Jana Wyporka, mieszkającego w Piasecznie koło Warszawy, który „jako maszynista zatrudniony przy powielaczach w filii Instytutu Prymasowskiego Ślubów Jasnogórskich udzielał pomocy Bohdanowi Skąpskiemu do sporządzania w celu rozpowszechniania pism i druków wykonanych na powielaczach bez zezwolenia Urzędu Kontroli Prasy Publikacji i Widowisk o treści mogącej wyrządzić istotną szkodę dla Państwa Polskiego i obniżyć powagę jego organów, jak również do na-

⁴² Tamże, Notatka informacyjna z wyników dotychczasowego śledztwa w sprawie Instytutu Prymasowskiego na Jasnej Górze w Częstochowie z 17 września 1958 r., k. 69.

⁴³ Tamże, Postanowienie o przedstawieniu zarzutów Bohdanowi Skąpskiemu z 5 września 1958 r., k. 43.

⁴⁴ Tamże, Postanowienie o tymczasowym aresztowaniu Bohdana Skąpskiego z 5 września 1958 r., k. 44; tamże, Nakaz przyjęcia Bohdana Skąpskiego do Więzienia w Katowicach z 5 września 1958 r., k. 45.

bywania materiałów mających służyć do wykonywania tych druków⁴⁵. Jednak 16 września Jana Wyporka wypuszczono na wolność⁴⁶.

Sąd Wojewódzki w Katowicach wyrokiem z dnia 30 czerwca 1959 roku skazał Stanisława Jemioła na karę 6 miesięcy aresztu z zawieszeniem jej wykonania na okres 2 lat, ale jednocześnie uniewinnił go z części stawianych mu zarzutów, Mariana Kosiaka na karę 10 miesięcy aresztu z zawieszeniem jej wykonania na okres 5 lat, Bohdana Skąpskiego łączną karę 10 miesięcy aresztu i 10 000 zł grzywny. Ponadto Sąd orzekł przepadek wszystkich zakwestionowanych publikacji i dowodów rzeczowych. Po ogłoszeniu wyroku Sąd uchylił areszt tymczasowy zastosowany wobec Bohdana Skąpskiego, gdyż czas orzeczonej mu kary upływał 4 lipca 1959 roku⁴⁷.

Działania te: przesłuchania, procesy sądowe i konfiskaty spowodowały ograniczenie działalności Instytutu w okresie PRL, zwłaszcza działalności wydawniczej. W 1993 roku Instytut Prymasowski Ślubów Narodu na Jasnej Górze prymas Polski Józef Glemp przekształcił w Instytut Prymasowski Stefana Kardynała Wyszyńskiego. Jego celem jest zachowanie i upowszechnianie dziedzictwa Prymasa Tysiąclecia. W ramach Instytutu funkcjonuje wydawnictwo „Soli Deo” i księgarnia. Instytut zajmuje się wydawaniem książek kardynała Stefana Wyszyńskiego, do których posiada prawa autorskie. Gromadzi też publikacje i prace naukowe z nim związane⁴⁸.

⁴⁵ Tamże, Postanowienie o tymczasowym aresztowaniu Jana Wyporka z 5 września 1958 r., k. 49; tamże, Nakaz przyjęcia Jana Wyporka do Więzienia w Katowicach z 5 września 1958 r., k. 50.

⁴⁶ Tamże, Postanowienie Prokuratora Wojewódzkiego w Katowicach o uchyleniu środka zabezpieczającego w stosunku do Jana Wyporka z 16 września 1958 r., k. 55; tamże, Nakaz zwolnienia Jana Wyporka z Więzienia w Katowicach z dnia 16 września 1958 r., k. 57.

⁴⁷ Tamże, Pismo Sądu Wojewódzkiego w Katowicach do Departamentu II Prokuratury Generalnej w Warszawie z dnia [brak daty dziennej] lipca 1959 r., k. 353; tamże, Pismo Prokuratury Wojewódzkiej w Katowicach do Wydziału Śledczego Służby Bezpieczeństwa Wojewódzkiej Komendy Milicji Obywatelskiej w Katowicach z 2 lipca 1959 r., k. 354.

⁴⁸ *Dekret Prymasa Polski Józefa Glempa z dnia 3 lipca 1993 roku zatwierdzony rozporządzeniem Ministra – Szefa Urzędu Rady Ministrów z dnia 30 września 1993 roku*, „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej” 1993, nr 95, poz. 435.

Polish People's Republic Authorities
against the Publishing Activities
of the Primate's Institute of Jasna Góra Vows
of the Polish Nation
Summary

The article describes the attitude of the party and state authorities towards the activities of the Primate's Institute of Jasna Góra Vows of the Polish Nation during the communist regime in Poland. Institute's publishing activities were particularly repressed. The communist authorities deemed the issued materials harmful and inconsistent with the applicable law. Search and seizure of the institute's property were done in the atmosphere of assault and forceful pacification of protestors – the faithful gathered at Jasna Góra Monastery. Persons involved in the publishing activities were finally convicted.

Słowa kluczowe: Jasna Góra, komunizm, klasztor, działalność wydawnicza, Instytut Prymasowski.

Keywords: Jasna Gora, communism, monastery, publishing activities, the Primate's Institute.

Bibliografia

1. Źródła archiwalne

- Archiwum Ojców Paulinów na Jasnej Górze
sygn. 3076, Kronika Klasztoru Jasnogórskiego od 1 stycznia 1957 r. do 31 grudnia 1964 r.
sygn. 3896, o. M. Królik ZP, *Postawa władz Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej wobec paulinów 1948-1984 (Odpowiedź na Ankiety Sekretariatu Episkopatu Polski)*, Częstochowa – Jasna Góra 5 VII 1985.
sygn. 4347, Proces sądowy po napadzie na Jasną Górę 21.07.1958 r.
Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Najwyższy Trybunał Narodowy – Proces Józefa Bühlera, sygn. 305, Rada Główna Opiekuńcza. Sprawozdanie roczne z działalności RGO za czas od 1 IV 1940 do 31 III 1941.
Instytut Pamięci Narodowej – Oddział w Katowicach, sygn. 221/27, t. 2.

2. Źródła drukowane

- „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej” 1993, nr 95, poz. 435.
Raina P., *Kościół katolicki a państwo w świetle dokumentów 1945-1989, tom 1: lata 1945-1959*, Poznań 1994.

Ustawy Instytutu Świeckiego Pomocnic Maryi Jasnogórskiej, Matki Kościoła, Warszawa 1988.

3. Opracowania

Dudek A. – Gryz R., *Komuniści i Kościół w Polsce (1945-1989)*, Kraków 2006.

Durka J., „Freston” – brytyjska misja wojskowa SOE w Polsce. *Przygotowania – przebieg – fiasko*, „Zeszyty Historyczne”, Paryż 2007, z. 161, 97-121.

Durka J., *Janusz Radziwiłł 1880-1967. Biografia polityczna*, Warszawa 2011.

Durka J., *Patriotyzm na kartach Kronik Klasztoru Jasnogórskiego z okresu Polski Ludowej*, w: „Język. Religia. Tożsamość” 5 (2011), 63-80.

Durka J., „Taka wolność gorsza od niewoli...”. *Rzeczywistość Polski Ludowej w świetle kilkunastu zapisów w Kronikach Klasztoru Jasnogórskiego z lat 1945-1958*, w: *Człowiek. Wiara. Kultura. W poszukiwaniu prawdy. Chrześcijańska Europa między wiarą a polityką*, t. 2, red. A. Szyndler, Częstochowa 2010, 145-155.

Fijałkowski Z., *Kościół katolicki na ziemiach polskich w latach okupacji hitlerowskiej*, Warszawa 1983.

Gała A. W., *Niepodległościowe podziemie zbrojne Częstochowy i okolic 1944-1956. Okrucy Historii*, Częstochowa 1993.

Gapys J., *Polskie rzymskokatolickie duchowieństwo diecezjalne w Radzie Głównej Opiekuńczej 1939-1945*, Kielce 2010.

Jełowicka J., *Najazd na Jasną Górę i Instytut Prymasowski w 1958 roku*, „Studia Claromontana” 13 (1993), 311-344.

Jełowicka J., *Pomocnice Matki Kościoła*, „Królowa Apostołów” 56 (1992) 11, 21-22.

Kroll B., *Rada Główna Opiekuńcza 1939-1945*, Warszawa 1985.

Ney-Krwawicz M., *Komenda Główna Armii Krajowej 1939-1945*, Warszawa 1990.

Okońska M., *Jak powstały Jasnogórskie Śluby Narodu*, „Niedziela” 49 (2006) 19, 10

Okońska M., *Wszystko postawił na Maryję*, Warszawa 2001.

Pietrzykowski J., *Cień swastyki nad Jasną Górą. Częstochowa w okresie hitlerowskiej okupacji 1939-1945*, Katowice 1985.

Rybicki S., *Pod znakiem lwa i kruka. Fragmenty wspomnień z lat okupacji*, Warszawa 1965.

Sznajder A., *Jasna Góra*, w: *Milenium czy Tysiąclecie*, red. B. Noszczak, Radom [bdw], 133-149.

Thiriet D., *Marks czy Maryja? Komuniści i Jasna Góra w apogeum stalinizmu (1950-1956)*, Warszawa 2002.

Wysocki W. J., *Osaczanie Prymasa, Kardynał Stefan Wyszyński jako „podopieczny” aparatu bezpieczeństwa w latach 1953-1956*, Warszawa 2002.

Zbudniewek J., *Jasna Góra w latach 1945-1956*, w: *Częstochowa. Dzieje miasta i Klasztoru Jasnogórskiego*, t. 4: *Dzieje miasta i klasztoru po 1945 roku*, red. K. Kersten, Częstochowa 2007, 135-158.

Związek J., *Kościół częstochowski w okresie okupacji hitlerowskiej*, w: *Częstochowa. Dzieje miasta i Klasztoru Jasnogórskiego*, t. 3: *W czasach Polski odrodzonej i drugiej wojny światowej 1918-1945*, red. R. Szwed, Częstochowa 2006, 491-508.

Zyskowska A.K., „Ósemka” jak osiem błogosławieństw, „Niedziela” 55 (2012) 35, 16-17.

Żaryn J., *Ruch pielgrzymkowy na Jasną Górę*, w: *Częstochowa. Dzieje miasta i Klasztoru Jasnogórskiego*, t. 4: *Dzieje miasta i klasztoru po 1945 roku*, red. K. Kersten, Częstochowa 2007, 275-317.

4. Netografia

- Hadryś J., *60-lecie Instytutu Świeckiego Pomocnic Maryi Jasnogórskiej Matki Kościoła*, w: <http://www.archpozn an.org.pl/serwis/artykuly/2002/1/instytut.html>, [04. 03. 2015].
- Historia*, w: <http://www.instytut-wyszynskiego.pl/index.php/pl/historia>, [13. 10. 2014].
- Kucharczyk P., *Stefan porucznik Wyszyński. Wojenne lata Prymasa Tysiąclecia*, „Gość Niedzielny” 2001, nr 17, w: http://www.opoka.org.pl/biblioteka/T/TH/THO/wyszynski_porucznik.html, [03. 03. 2015].
- Nie żyje Maria Okońska. Miała 93 lata*, Interia Fakty, 6.05.2013 r., w: <http://fakty.interia.pl/polska/news-nie-zyje-maria-okonska-miala-93-lata,nId,963902>, [03. 03. 2015].
- Świerdzewska I., *Odeszła Maria Okońska*, „Idziemy” 2013, nr 19, w: <http://www.idziemy.pl/kosciol/odeszla-maria-okonska/>, [03. 03. 2014].
- Z historii Instytutu Prymasowskiego Stefana Kardynała Wyszyńskiego*, w: <http://www.wyszynskiprymas.pl/zadania.html>, [03. 03. 2015].